

Academic Article:

Received: 2025-09-21;

Revised: 2026-03-30;

Accepted: 2026-03-31.

อิทธิบาทธรรม: แนวคิดเชิงพุทธปรัชญาเถรวาทสำหรับการตรวจสอบบัญชีวัด
Iddhipāda: Concept of Theravada Buddhist Philosophy for
Auditing Temple Accounts

พระมหานิติ ธิธรรมโม (พรมขาว)*¹, พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ²Phramaha Niti Thiradhammo (Phromkhaw)¹,Phrakhrupaladsuwatthanawisutthisarakun²

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

First/Corresponding Author, E-mail: card0034@gmail.com*

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนออิทธิบาท 4 ในฐานะกรอบแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาเถรวาทสำหรับการตรวจสอบบัญชีวัด โดยมุ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมทางพุทธศาสนากับกระบวนการบริหารจัดการด้านการเงินและบัญชีของวัดในสังคมไทย อิทธิบาท 4 ประกอบด้วยฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เน้นความสำเร็จแห่งการทำงาน สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการกำกับดูแล ตรวจสอบและพัฒนาาระบบบัญชีวัดให้มีความโปร่งใส มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล การศึกษาใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเอกสารด้านการบัญชีและการบริหารองค์กรศาสนาแล้วนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ ผลการศึกษาพบว่า ฉันทะสามารถใช้เป็นแรงจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานด้านบัญชีมีความรักและศรัทธาในความถูกต้อง วิริยะช่วยเสริมความเพียรในการตรวจสอบข้อมูลอย่างรอบคอบ จิตตะทำให้เกิดความเอาใจใส่และมีสมาธิในการปฏิบัติงาน ส่วนวิมังสาช่วยให้เกิดการพิจารณาไตร่ตรอง วิเคราะห์และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ อิทธิบาทยังสามารถพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดเชิงระบบในการตรวจสอบบัญชีวัด โดยเชื่อมโยงกับหลักการควบคุมภายในและการบริหารความเสี่ยงเพื่อป้องกันปัญหาการทุจริต ความผิดพลาด และความไม่โปร่งใสที่อาจเกิดขึ้นในองค์กรศาสนา อันจะส่งผลต่อความเชื่อมั่นของชุมชนและความยั่งยืนของวัดในระยะยาว อิทธิบาทมีได้เป็นเพียงหลักธรรมทางจิตใจ หากแต่สามารถประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดเชิงปฏิบัติในการตรวจสอบบัญชีวัดได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในมิติของจริยธรรม ประสิทธิภาพ และความโปร่งใส ซึ่งจะช่วยยกระดับการบริหารจัดการวัดให้สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมและความคาดหวังของสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

คำสำคัญ: อิทธิบาท, พุทธปรัชญาเถรวาท, การตรวจสอบบัญชีวัด

Abstract

The academic article aims to propose Iddhipāda 4 as a Theravada Buddhist philosophical framework for temple accounting, explaining the relationship between Buddhist principles and the financial and accounting management processes of temples in Thai society. Iddhipāda 4 consists of: Chanda, Viriya, Citta, and Vimamsa. This principle, which emphasizes the achievement of goals in work, can be applied as a tool for overseeing, monitoring, and developing accounting systems to ensure transparency, efficiency, and compliance with good governance principles. This study employs documentary analysis, examining data from the Buddhist scriptures (Tipitaka), commentaries, related research, as well as accounting and administrative documents related to religious organizations. This information is then synthesized to form an integrated conceptual framework. The study found that Chanda (desire/enthusiasm) can be used to motivate accounting professionals to have a love and faith in accuracy; Viriya (diligence/effort) reinforces perseverance in carefully checking data; Citta (mind/consciousness) fosters attentiveness and concentration in performing tasks; and Vimamsa (reflection/awareness) helps in rational consideration, analysis, and verification of data accuracy. Furthermore, the Iddhipāda can be developed into a systemic framework for auditing temple accounts, linking it to the principles of internal control and risk management to prevent fraud, errors, and a lack of transparency that may occur in religious organizations. This will impact community trust and the long-term sustainability of the temple. The Iddhipāda is not merely spiritual principles but can also be applied as a practical framework for auditing temple accounts in a concrete manner. This encompasses dimensions of ethics, efficiency, and transparency, which will help elevate the management of temples to align with Buddhist principles and the expectations of contemporary society in a suitable and sustainable manner.

Keywords: Iddhipāda, Theravada Buddhist Philosophy, Auditing of Temple Account

บทนำ

การบริหารจัดการวัดในสังคมไทยมิได้เป็นเพียงการดำเนินกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับ การบริหารทรัพยากรและการเงินที่มีลักษณะเป็นทรัพย์สินสาธารณะ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความโปร่งใส ตรวจสอบได้ (ศรีนิธนากรณ์ โชคพิริยะภิญโญ และกชพร นรมาตย์, 2566) และตั้งอยู่บนหลักคุณธรรมควบคู่กับ หลักวิชาการสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม ในบริบทปัจจุบันพบว่า วัดจำนวนมากไม่น้อยยังประสบปัญหาด้านการบริหาร การเงิน เช่น การจัดทำบัญชีไม่เป็นระบบ การขาดความรู้ด้านบัญชีของผู้ปฏิบัติงาน และความเสี่ยงต่อการ

ทุจริตหรือการใช้จ่ายไม่เหมาะสม ซึ่งส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือและศรัทธาของประชาชน การตรวจสอบบัญชีวัดจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกที่ช่วยเสริมสร้างความโปร่งใสและความรับผิดชอบ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการป้องกันการทุจริตและพัฒนาการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (ปวีณา กองจันทร์, 2568) อย่างไรก็ตาม การตรวจสอบบัญชีที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องบูรณาการทั้งหลักวิชาการและหลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างระบบควบคุมภายนอกกับคุณธรรมภายใน

ในพุทธศาสนาเถรวาท หลักกัทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสาได้รับการกล่าวถึงในพระไตรปิฎกว่า เป็นธรรมเป็นเหตุให้ถึงความสำเร็จ อันเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาการกระทำของมนุษย์ให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้อง (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 16: 168) หลักธรรมดังกล่าวจึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการตรวจสอบบัญชีวัด โดยช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจ ความเพียร รับผิดชอบต่อและการพิจารณาอย่างมีเหตุผล อันจะนำไปสู่การบริหารจัดการวัดที่โปร่งใส มีคุณธรรมและยั่งยืน

ดังนั้น การศึกษาการประยุกต์ใช้หลักกัทธิบาท 4 ในการตรวจสอบบัญชีวัดจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการวัดให้สอดคล้องกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาทและหลักการบริหารสมัยใหม่ อันจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นของสังคมและความมั่นคงของพุทธศาสนาในระยะยาว

ความสำคัญของการตรวจสอบบัญชีวัด

การตรวจสอบบัญชีวัดเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความน่าเชื่อถือของการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดในสังคมไทย เนื่องจากวัดเป็นสถาบันทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรของสาธารณะ การบริหารการเงินจึงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความโปร่งใส ตรวจสอบได้และสอดคล้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา การตรวจสอบบัญชีจึงมิใช่เพียงเครื่องมือทางเทคนิค แต่เป็นกระบวนการสร้างคุณธรรมและความไว้วางใจในระดับชุมชนและสังคมโดยรวม (สำนักงานศาสนสมบัติ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ม.ป.ป.; กรมประชาสัมพันธ์, 2568) ด้วยเหตุผลสำคัญดังต่อไปนี้

1. การสร้างความโปร่งใสทางการเงิน การตรวจสอบบัญชีช่วยให้การรับ-จ่ายเงินของวัดมีความชัดเจน สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ ลดความคลุมเครือในการบริหารจัดการทรัพย์สินและทำให้เกิดระบบข้อมูลทางการเงินที่เปิดเผย ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลที่เน้นความโปร่งใสและความรับผิดชอบ

2. การป้องกันการทุจริต ระบบการตรวจสอบบัญชีที่มีประสิทธิภาพช่วยลดโอกาสการทุจริตหรือการใช้จ่ายไม่เหมาะสม โดยทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมภายในและการตรวจสอบภายนอก ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติงานมีความระมัดระวังและยึดมั่นในหลักจริยธรรมมากยิ่งขึ้น

3. การส่งเสริมความเชื่อมั่นของชุมชนและพระสงฆ์ เมื่อวัดมีระบบบัญชีที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ ย่อมก่อให้เกิดความเชื่อมั่นแก่พุทธศาสนิกชนและชุมชน ส่งผลให้เกิดการสนับสนุนและความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของวัด อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำรงอยู่ของวัดในฐานะศูนย์กลางทางจิตใจของสังคม

4. การนำข้อมูลไปวางแผนพัฒนาวัดอย่างยั่งยืน ข้อมูลทางบัญชีที่ถูกต้องและเป็นระบบสามารถนำไปใช้ในการวางแผนบริหารจัดการทรัพยากรของวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการบำรุงรักษา การจัด

กิจกรรม และการพัฒนาวัดในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่เน้นการใช้ข้อมูลเป็นฐานในการตัดสินใจ

ปัญหาการบริหารจัดการทางการเงินของวัด: การวิเคราะห์เชิงทฤษฎี-วิพากษ์เชิงระบบ

การบริหารจัดการทางการเงินของวัดเป็นประเด็นสำคัญที่มีผลต่อความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือของสถาบันพุทธศาสนาในสังคมไทย ซึ่งในบริบทปัจจุบันพบว่า วัดจำนวนมากน้อยประสบปัญหาด้านการตรวจสอบบัญชี ทั้งในเรื่องการทุจริต การขาดความรู้ด้านบัญชีและระบบกำกับดูแลที่ยังไม่เข้มแข็ง ปัญหาเหล่านี้มิได้ส่งผลเพียงต่อการบริหารภายในวัดเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อศรัทธาของประชาชนโดยรวม ดังนั้น การนำกรอบแนวคิดเชิงพุทธปรัชญามาประยุกต์ใช้จึงเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างทั้งคุณธรรมและประสิทธิภาพในการตรวจสอบบัญชีวัดอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาสภาพปัญหาการบริหารจัดการทางการเงินของวัดสามารถวิเคราะห์เชิงทฤษฎีและวิพากษ์เชิงระบบ (พระปลัดบรรจง วิสารโท (บุญเพ็ง), 2565; พระปลัดประจักษ์ มหาปณฺเฑ (เมฆหมอก), 2568; ฌดา จันทรสม, 2557) ดังนี้

1. การทุจริตหรือการใช้จ่ายไม่เหมาะสม ในเชิงทฤษฎี ปัญหานี้สามารถอธิบายผ่านแนวคิดตัวแทน-ตัวการ ซึ่งชี้ให้เห็นความไม่สมดุลของข้อมูลและอำนาจระหว่างผู้บริหารวัดกับชุมชน กล่าวคือ เมื่อพระสงฆ์หรือผู้ดูแลทรัพย์สินวัดทำหน้าที่แทนสาธารณชน แต่ขาดกลไกตรวจสอบที่เข้มแข็ง ย่อมก่อให้เกิดพฤติกรรมฉวยโอกาส อันนำไปสู่การทุจริตหรือใช้จ่ายไม่เหมาะสม นอกจากนี้ ยังสัมพันธ์กับแนวคิดธรรมาภิบาลที่เน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบและการมีส่วนร่วม หากขาดองค์ประกอบเหล่านี้ระบบการเงินของวัดย่อมเปราะบาง

ในเชิงวิพากษ์เชิงระบบ ปัญหาดังกล่าวสะท้อนถึงความล้มเหลวของโครงสร้างการกำกับดูแล กล่าวคือ วัดจำนวนมากยังไม่มียุทธศาสตร์มาตรฐาน ไม่มีการแยกหน้าที่ระหว่างผู้รับผิดชอบ และขาดการตรวจสอบจากภายนอกอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้เกิดพื้นที่สีเทาทางการบริหารที่เปิดโอกาสให้การทุจริตดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังสะท้อนความไม่สอดคล้องระหว่างโครงสร้างการบริหารแบบดั้งเดิมกับบริบทสังคมสมัยใหม่ที่ต้องการความโปร่งใสสูงขึ้น

2. การขาดความรู้ด้านบัญชีและการบริหารจัดการวัด ในเชิงทฤษฎี ปัญหานี้สามารถอธิบายผ่านทฤษฎีทุนมนุษย์ ซึ่งมองว่า ความรู้ ทักษะและประสบการณ์เป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร หากพระสงฆ์หรือไวยาวัจกรขาดความรู้ด้านบัญชี ย่อมทำให้การบันทึกข้อมูล การควบคุมภายใน และการรายงานทางการเงินมีข้อผิดพลาด อีกทั้งยังสัมพันธ์กับแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่เน้นการวางแผน การควบคุมและการประเมินผลอย่างเป็นระบบ

ในเชิงวิพากษ์เชิงระบบ ปัญหานี้มิใช่เพียงข้อจำกัดของบุคคล แต่เป็นผลจากโครงสร้างการศึกษาสงฆ์และระบบสนับสนุนที่ยังไม่บูรณาการองค์ความรู้ด้านบัญชีและการบริหารเข้าไว้ในหลักสูตรอย่างเพียงพอ ส่งผลให้พระสงฆ์จำนวนมากต้องเรียนรู้ด้วยตนเองจากประสบการณ์ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความคลาดเคลื่อนและความเสี่ยงต่อความผิดพลาดเชิงระบบ อีกทั้งยังสะท้อนช่องว่างระหว่างความรู้ทางธรรมกับความรู้ทางโลกที่ยังไม่ได้รับการเชื่อมโยงอย่างเหมาะสม

3. ผลกระทบต่อความยั่งยืนของวัด ในเชิงทฤษฎี ปัญหาดังกล่าวสามารถอธิบายผ่านแนวคิดความยั่งยืนขององค์กร ซึ่งครอบคลุมมิติด้านเศรษฐกิจ สังคมและคุณธรรม เมื่อระบบบัญชีของวัดขาดความโปร่งใสร่วมกระทบต่อทุนทางสังคม โดยเฉพาะความศรัทธาของประชาชน ซึ่งถือเป็นทรัพยากรสำคัญของวัดในฐานะสถาบันทางศาสนา

ในเชิงวิพากษ์เชิงระบบ ปัญหานี้สะท้อนถึงวิกฤติศรัทธาเชิงโครงสร้าง กล่าวคือ เมื่อเกิดกรณีทุจริตหรือความไม่โปร่งใสในวัด ย่อมส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ต่อภาพลักษณ์ของพุทธศาสนาโดยรวมทำให้บทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางทางจิตใจและสังคมลดลง นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาระบบกำกับดูแลที่ผสมผสานระหว่างหลักธรรมทางพุทธศาสนากับหลักวิชาการสมัยใหม่เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างคุณธรรมและประสิทธิภาพ

ปัญหาการตรวจสอบบัญชีวัดเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ประกอบด้วยความบกพร่องด้านระบบกำกับดูแล การขาดองค์ความรู้ และการเสื่อมถอยของความเชื่อมั่นในระดับสังคม การแก้ไขจึงจำเป็นต้องดำเนินการในลักษณะบูรณาการเชิงระบบ โดยผสมผสานหลักธรรม เช่น อิทธิบาท 4 เข้ากับหลักธรรมาภิบาลและระบบบัญชีสมัยใหม่เพื่อเสริมสร้างทั้งคุณธรรมภายในและกลไกควบคุมภายนอกให้ดำเนินไปอย่างสมดุลและยั่งยืน

การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการตรวจสอบบัญชีวัด

การบริหารจัดการและการตรวจสอบบัญชีวัดในบริบทสังคมไทยมิได้เป็นเพียงกระบวนการทางเทคนิคด้านการเงิน หากแต่เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับศรัทธาของพุทธศาสนิกชนและความชอบธรรมของสถาบันพุทธศาสนาในระดับสังคม การนำหลักพุทธธรรมเข้ามาบูรณาการกับกระบวนการตรวจสอบบัญชีจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างทั้งความโปร่งใสเชิงระบบและคุณธรรมเชิงจิตสำนึกของผู้ปฏิบัติ ซึ่งสามารถสรุปแนวคิดการบูรณาการหลักพุทธธรรม (ฉัตรนภัส แพทย์สิทธิ์, 2566; อรอนงค์ ภูมิพงศ์ไทย และคณะ, 2568) ดังต่อไปนี้

1. การเชื่อมโยงอิทธิบาท 4 กับการตรวจสอบบัญชี อิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา สามารถนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการยกระดับคุณภาพการตรวจสอบบัญชีวัด โดยฉันทะเป็นแรงจูงใจภายในให้ยึดมั่นในความโปร่งใส วิริยะเป็นความเพียรในการปฏิบัติงาน จิตตะเป็นความเอาใจใส่ต่อความถูกต้องของข้อมูล และวิมังสาเป็นกระบวนการตรวจสอบอย่างมีเหตุผล ในเชิงทฤษฎีสอดคล้องกับแนวคิดแรงจูงใจและการบริหารผลการปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม ในเชิงวิพากษ์พบว่า การประยุกต์ใช้ยังคงอยู่ในระดับนามธรรม ขาดการพัฒนาเป็นกลไกเชิงระบบที่สามารถตรวจสอบและประเมินผลได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. การนำหลักศีล สมาธิและปัญญา มาประยุกต์ ในที่นี้เป็นการบูรณาการหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของการตรวจสอบบัญชี โดยศีลช่วยกำกับจริยธรรมและความซื่อสัตย์ สมาธิช่วยเพิ่มความรอบคอบและลดข้อผิดพลาด และปัญญาช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ในเชิงทฤษฎีสอดคล้องกับจริยธรรมวิชาชีพและการตัดสินใจเชิงวิเคราะห์ ขณะที่ในเชิงวิพากษ์ระบบพบว่า การดำเนินงานยังเน้นเพียงรูปแบบทางบัญชี ขาดการพัฒนาจิตสำนึกภายใน ส่งผลให้ระบบบัญชีขาดความลึกซึ้งและความน่าเชื่อถือ

3. ประโยชน์ของการบูรณาการหลักพุทธธรรม การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการตรวจสอบบัญชีวัด ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านความโปร่งใส การลดความเสี่ยงในการทุจริตและการเสริมสร้างความเชื่อมั่นของ ชุมชน ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนของวัดในระยะยาว ในเชิงทฤษฎีสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารอย่างยั่งยืน (Sustainable Governance) อย่างไรก็ตาม ในเชิงวิพากษ์ยังพบข้อจำกัด เช่น การขาดนโยบายสนับสนุน เครื่องมือวัดผลเชิงคุณธรรม ระบบฝึกอบรมเชิงบูรณาการจึงจำเป็นต้องพัฒนาให้เป็นระบบที่มีความเป็น รูปธรรมมากยิ่งขึ้น (แหวววิมล เชาวลิต, 2568)

กรอบแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาเถรวาทสำหรับการตรวจสอบบัญชีวัด

การตรวจสอบบัญชีวัดเป็นกลไกสำคัญที่สะท้อนถึงความโปร่งใส ความรับผิดชอบและความชอบธรรม ของสถาบันพุทธศาสนาในสังคมไทย ในเชิงทฤษฎี กระบวนการตรวจสอบบัญชีตั้งอยู่บนหลักธรรมาภิบาลและ การควบคุมภายในที่มุ่งเน้นความถูกต้องและการตรวจสอบได้ อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์เชิงประจักษ์ชี้ให้เห็น ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นมิได้มาจากระบบเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากปัจจัยภายในของมนุษย์ ได้แก่ เจตคติ คุณธรรมและจิตสำนึกของผู้ปฏิบัติงาน ดังนั้น การนำหลักพุทธปรัชญาเถรวาท โดยเฉพาะอิทธิบาท 4 เข้ามา บูรณาการจึงเป็นแนวทางที่ช่วยเชื่อมโยงมิติภายนอก (ระบบ) กับมิติภายใน (จิตใจ) ให้เกิดความสมดุลอัน นำไปสู่การตรวจสอบบัญชีวัดที่มีทั้งประสิทธิภาพและความยั่งยืน

กรอบแนวคิด (Conceptual Framework) กรอบแนวคิดนี้ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบที่เชื่อมโยงกัน อย่างเป็นระบบในลักษณะปัจจัยนำเข้า-กระบวนการภายใน-ปัจจัยนำออกหรือผลลัพธ์ (Input–Process– Output) ได้แก่ กระบวนการทางวิชาการด้านการตรวจสอบบัญชีเป็นปัจจัยนำเข้า หลักธรรมอิทธิบาทเป็น กระบวนการเชิงจิตสำนึกและการตรวจสอบบัญชีวัดเป็นผลลัพธ์

1) กระบวนการทางวิชาการด้านการตรวจสอบบัญชี องค์ประกอบนี้ตั้งอยู่บนฐานของทฤษฎีการควบคุม ภายใน (Internal Control) และธรรมาภิบาล (Good Governance) ซึ่งเน้นความโปร่งใส ความถูกต้อง และ ความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การตรวจสอบบัญชีในบริบทวัดจึงต้องครอบคลุมทั้งการบันทึกข้อมูล การตรวจสอบเอกสาร และการประเมินความเสี่ยง อย่างไรก็ตาม ในเชิงวิพากษ์พบว่า ระบบดังกล่าวยังมี ข้อจำกัดสำคัญ คือ การเน้นโครงสร้างและขั้นตอนมากกว่าพฤติกรรมของบุคคล ส่งผลให้แม้จะมีระบบที่ดี แต่ หากผู้ปฏิบัติขาดจริยธรรม ระบบก็ไม่สามารถป้องกันความผิดพลาดหรือการทุจริตได้อย่างแท้จริง

2) หลักธรรมอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา ทำหน้าที่เป็นกลไกภายในในการกำกับ พฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงาน โดยฉันทะเป็นแรงจูงใจในการทำงานอย่างถูกต้อง วิริยะเป็นความเพียรในการ ปฏิบัติหน้าที่ จิตตะเป็นความตั้งใจและความรับผิดชอบ และวิมังสาเป็นการตรวจสอบอย่างมีเหตุผล ในเชิง ทฤษฎี อิทธิบาท 4 สามารถอธิบายได้ว่า เป็นระบบควบคุมภายในเชิงจริยธรรม (Ethical Internal Control) ที่ช่วยเสริมสร้างความสมบูรณ์ให้กับระบบบัญชี ในเชิงวิพากษ์แม้หลักธรรมจะมีศักยภาพสูง แต่ยังขาดการ แปลงสู่ตัวชี้วัดและเครื่องมือเชิงปฏิบัติทำให้การนำไปใช้ยังไม่เกิดผลอย่างเต็มที่

3) การตรวจสอบบัญชีวัด เป็นผลลัพธ์ของการบูรณาการระหว่างองค์ความรู้ทางวิชาการและหลักพุทธ ธรรม ซึ่งนำไปสู่ระบบบัญชีที่มีทั้งประสิทธิภาพและคุณธรรม กล่าวคือ ไม่เพียงแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

แต่ยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบต่อสังคม ในเชิงระบบ ผลลัพธ์ดังกล่าวจะส่งเสริมความเชื่อมั่นของพุทธศาสนิกชน ลดความเสี่ยงด้านการทุจริต และสนับสนุนความยั่งยืนของวัดในระยะยาว อย่างไรก็ตาม การจะบรรลุผลดังกล่าวได้ จำเป็นต้องมีการสนับสนุนเชิงนโยบาย การพัฒนาศักยภาพบุคลากร และการสร้างกลไกติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

กรอบแนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นว่า การตรวจสอบบัญชีวัดที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยทั้งระบบที่ดีและคนที่ดีควบคู่กัน การบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทจึงเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับการบริหารจัดการวัดให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลและความคาดหวังของสังคม

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการศึกษานี้ คือ การพัฒนาแนวคิดการตรวจสอบบัญชีวัดเชิงพุทธบูรณาการ ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างหลักการด้านการตรวจสอบบัญชีเข้ากับหลักพุทธปรัชญาเถรวาท โดยเฉพาะอิทธิบาท 4 ในฐานะกลไกกำกับพฤติกรรมภายในของผู้ปฏิบัติงาน แนวคิดดังกล่าวเสนอให้การตรวจสอบบัญชีมิใช่เพียงกระบวนการเชิงเทคนิค แต่เป็นกระบวนการเชิงจริยธรรมที่พัฒนาทั้งระบบบัญชีและจิตสำนึกของบุคคลในลักษณะบูรณาการในมิติความใหม่และความแตกต่าง องค์ความรู้นี้แตกต่างกับงานวิจัยเดิมที่เน้นการพัฒนาระบบบัญชีหรือการควบคุมภายในเพียงด้านเดียว แต่ยังขาดการเชื่อมโยงกับหลักธรรมอย่างเป็นระบบ งานศึกษานี้จึงเสนอกรอบแนวคิดแบบสองมิติ ได้แก่ มิติภายนอก คือ กระบวนการตรวจสอบบัญชีตามหลักวิชาการ และมิติภายใน คือ อิทธิบาท 4 ในฐานะระบบควบคุมเชิงจริยธรรม (Ethical Internal Control) อันทำให้การตรวจสอบมีความลึกซึ้งและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังเสนอการอธิบายเชิงระบบในลักษณะปัจจัยนำเข้า-กระบวนการภายใน-ปัจจัยนำออกหรือผลลัพธ์ ซึ่งช่วยนำไปประยุกต์ใช้ในเชิงนโยบายและการปฏิบัติได้จริง

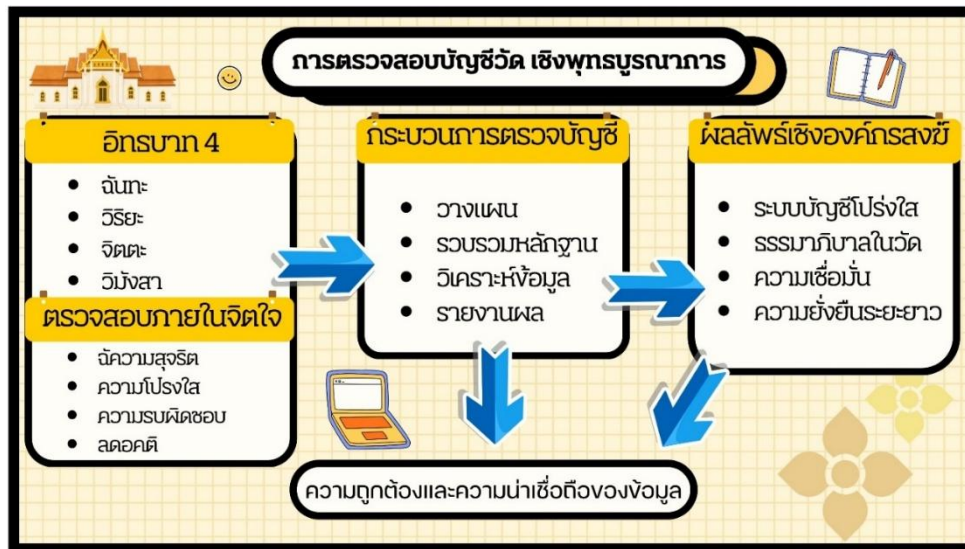
ในด้านข้อดี องค์ความรู้นี้ช่วยเติมเต็มช่องว่างของทฤษฎีการตรวจสอบบัญชีที่มุ่งเน้นเพียงโครงสร้างและขั้นตอน โดยเพิ่มมิติด้านคุณธรรมและจิตสำนึก ทำให้สามารถลดความเสี่ยงจากปัจจัยมนุษย์ (Human Risk) และเสริมสร้างความโปร่งใสจากภายในองค์กรได้อย่างแท้จริง อีกทั้งยังมีความยืดหยุ่นในการประยุกต์ใช้กับบริบทของวัดไทยที่มีลักษณะเฉพาะ อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดสำคัญ คือ หลักธรรมยังอยู่ในลักษณะนามธรรม การแปลงเป็นตัวชี้วัดเชิงประจักษ์หรือเครื่องมือเชิงปฏิบัติยังต้องอาศัยการพัฒนาเพิ่มเติม รวมถึงการขาดระบบสนับสนุนเชิงนโยบายและการฝึกอบรมที่เป็นรูปธรรม

ในด้านคุณค่าเชิงวิชาการ องค์ความรู้นี้ช่วยขยายขอบเขตของพุทธปรัชญาเถรวาทจากมิติทางศาสนาไปสู่มิติการบริหารและการบัญชี เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ในลักษณะพุทธปรัชญาประยุกต์ด้านการตรวจสอบบัญชี ซึ่งสามารถเป็นฐานในการวิจัยต่อยอดในอนาคตได้ ขณะเดียวกันยังช่วยเชื่อมโยงศาสตร์ด้านบัญชีกับศาสตร์ด้านจริยศาสตร์ให้มีความเป็นสหวิทยาการมากยิ่งขึ้น

ในด้านคุณค่าต่อสังคม องค์ความรู้นี้มีบทบาทสำคัญต่อหลายระดับ เช่น 1) ระดับสถาบันสงฆ์ได้ช่วยพัฒนาระบบธรรมาภิบาลของวัดให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้และสอดคล้องกับหลักธรรม 2) ระดับชุมชนได้ช่วยสร้างความเชื่อมั่นในระบบการเงินของวัด อันเป็นพื้นฐานของศรัทธาและการมีส่วนร่วมของประชาชน และ 3) ระดับสังคมโดยรวมได้ช่วยยกระดับภาพลักษณ์ของพุทธศาสนาในฐานะสถาบันที่มีทั้งคุณธรรมและ

ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ องค์ความรู้ใหม่นี้มิได้เป็นเพียงข้อเสนอเชิงแนวคิด แต่เป็นการวางรากฐานของระบบการตรวจสอบบัญชีวัดเชิงพุทธบูรณาการที่สามารถพัฒนาไปสู่การปฏิบัติจริงอันจะนำไปสู่ความโปร่งใส ความน่าเชื่อถือและความยั่งยืนของวัดในสังคมไทยต่อไป

ภาพ 1 การตรวจสอบบัญชีวัดเชิงบูรณาการ

สรุป

แนวคิดการประยุกต์ใช้อิทธิบาทสำหรับการตรวจสอบบัญชีวัดได้ชี้ให้เห็นว่า การบริหารการเงินของวัดไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องทางเทคนิค แต่เกี่ยวข้องกับความโปร่งใส ศรัทธาและความยั่งยืนของสถาบันพุทธศาสนา การศึกษาพบว่า ปัญหาสำคัญของวัด ได้แก่ การทุจริต การขาดความรู้ด้านบัญชีและระบบกำกับดูแลที่ยังไม่เข้มแข็ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของชุมชน อิทธิบาทธรรมจึงสามารถนำมาใช้เป็นกลไกในการกำกับพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงาน โดยช่วยสร้างแรงจูงใจ ความเพียร ความรับผิดชอบและการตรวจสอบอย่างมีเหตุผล เมื่อบูรณาการเข้ากับหลักการตรวจสอบบัญชีสมัยใหม่ เช่น การควบคุมภายในและการบริหารความเสี่ยงจะช่วยลดข้อผิดพลาดและป้องกันการทุจริตได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ งานศึกษายังเสนอกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการในลักษณะปัจจัยนำเข้า-กระบวนการภายใน-ปัจจัยนำออกหรือผลลัพธ์ โดยใช้กระบวนการบัญชีเป็นปัจจัยนำเข้า อิทธิบาทธรรมเป็นกระบวนการภายใน และผลลัพธ์ คือ ระบบบัญชีวัดที่โปร่งใสและมีคุณธรรม องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจึงเป็นแนวคิดการตรวจสอบบัญชีวัดเชิงพุทธบูรณาการที่ช่วยเชื่อมโยงศาสตร์ด้านบัญชีกับพุทธปรัชญาทำให้เกิดการพัฒนาทั้งระบบและจิตสำนึกอันนำไปสู่ความน่าเชื่อถือของวัดและความยั่งยืนของพุทธศาสนาในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

กรมประชาสัมพันธ์. (16 สิงหาคม 2568). *โครงการถวายนามความรู้ เรื่อง “การจัดทำบัญชีรายรับ รายจ่ายและการจัดการทรัพย์สินของวัด”* โดยสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, และบริษัท อสมท จำกัด (มหาชน). สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2568, จาก <https://ayutthaya.prd.go.th/th/content/category/detail/id/9/iid/415204>

- ฉัตรนภัส แพทย์สิทธิ์. (2566). อิทธิบาท 4: การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ. *วารสาร มจร บาลีศึกษา พุทธโฆสปริทรรศน์*. 6 (1), 151-165.
- ณดา จันทร์สม. (2557). การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย: ความสอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาล. *วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์*. 54 (1), 107-141.
- ปวีณา กองจันทร์. (2 กรกฎาคม 2568). *บัญชีวัด: โอกาสและความท้าทายระหว่างทางสู่ความโปร่งใส*. สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2568, จาก <https://www.thaipost.net/articles-news/817244/>
- พระปลัดบรรจง วิสารโท (บุญเพ็ง). (2565). *การพัฒนาการบริหารจัดการบัญชีทางการเงินของวัดในจังหวัดปทุมธานี*. คุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปลัดประจักษ์ มหาปัญญา (เมฆหมอก). (2568). *การพัฒนาการบริหารจัดการการเงินและการบัญชีของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. คุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2557). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 16*, พิมพ์ครั้งที่ 9. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- แหวววิมล เชาวลิต. (2568). การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4. *วารสารนวัตกรรม การวิจัยเพื่อสังคม*. 1 (3), 54-70.
- ศรินฉากรณ์ โชคพิริยะภิญโญ และกชพร นรมาศย์. (2566). การพัฒนาโปรแกรมงานบัญชีสำหรับวัดในการจัดทำรายงานทางการเงินด้วยไมโครซอฟท์เอ็กเซล. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*. 17 (2), 176-189.
- สำนักงานศาสนสมบัติ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *คู่มือการจัดทำบัญชีตามระบบบัญชีมาตรฐานสำหรับวัด (สำหรับวัดนาร่อง)*. นครปฐม: สำนักงานศาสนสมบัติ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- อรอนงค์ ภูมิพงศ์ไทย และคณะ. (2568). อิทธิบาท 4: กุญแจสู่ความสำเร็จของผู้บริหารในศตวรรษที่ 21. *วารสารธรรมสาส์น*. 4 (2), 169-181.